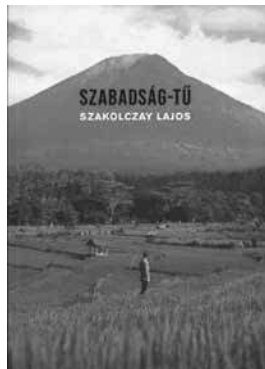

letét a sorsvállalóknak, az önmagukhoz, nemzeti kultúrájukhoz hű alkotóknak.

Szokolczay Lajos a költészet mezején könnyen, felszabadultan tájékozódik. Finom érzékenységgel hajol oda a mezőn viruló-virító költőnő-virágokhoz. Mint ahogy nagyra becsüli a mesteri módon megnyilvánuló szonettkompozíciókat és más költői formákat, miközben tudja, hogy a vers azon túl, hogy szépség, erkölcsi értékek és normák kifejezője, s ezért értéként kezeli az egyetemes igazságok megszólaltatóit. Éppen mert tiszta szemű, mélyen látó ismerője a szövegnek és az azokat tápláló talajnak, rábukkan néhány rejtettebb ösvényre is, amit megoszt olvasóival: örök kérdésként nyugtalanítja az utódokat, hogy Horthy miért nem reagált több komoly figyelmeztetésre, aminek megfontolásával talán elkerülhettük volna Trianon máig ható traumáját. Újdonságként hat az is, hogy Kosztolányi milyen aktívan részt vállalt a trianoni sokkot követő nemzeti programban. Bátor hangon említi Szokolczay, hogy hiányzik a szerelem és a szexualitás témájának feltárása a magyar irodalomban, pedig az általa felsorakoztatott példák meggyőzően bizonyítják, lenne mit felfedezni a magyar erotikus lírában. Aztán az is kiderül, hogy a '48-as szabadságharc népszerű hőse, Táncsics eredetileg Stancsics névre hallgatott.

A tanulmánykötet mélyszerkezetét a történelmi események határozzák meg. Trianon mellett

hangsúlyos szerepet kap a kettős állampolgárság csúfos kudarca, a kapitalizmus áttörése a szocialista tábor kerítésén. A korábbi időket jellemző *megmaradni, beolvasni* dilemmát a *maradni vagy elmenni* kérdés váltotta fel, s mindezt rávetítette árnyékát az emberi élet apokaliptikus látomása. Mindezek erőteljesen alakították az érintettek szellemi, hétköznapi viselkedését. Letagad-

hatatlanul érvényesültek veszélyes hatások is: hogy a szellemi munkából piaci áru válik, hogy a minőség helyett a mennyiségi publicisztika lesz fontossá. Ahogy egyeseket méltatlanul emelt és díjazott az idő, úgy alakult ellenkező irányba nem kevés író sorsa. Szokolczay erejéből arra is futotta, hogy szembenézzen azzal a komor valósággal, mivé válik a posztmodern korban a nyelv, hogy a szavak miként lesznek tartalomvesztett játékszerre, s hogy miként inflálódik a megnyilatkozó személyisége. Költői kérdésként hangzik: hova tűnt az az idő, amikor az egyetemes magyarságról, a nemzeti összetartozás fontosságáról szólt a dal? Hova tűnt a felelősség, a közjó tisztelete, a viselkedési normák? Az önboldogító pénz világával mi versenyezhet? Szokolczay és az olvasó sem ringathatja magát illúziókban. Mégis mielőtt eltaposható gilisztaként tekeregne az ember, Kenéz Ferenc szavai addig is eligazítóak lehetnek: „ha azt akarom, hogy segítsen a világot, csak egyetlen helyen állhatok: az én helyemen!”

JÓDAL RÓZSA

Balázs Attila: A déli végekről

Kortárs–Forum, 2024

A déli végekről Balázs Attila tizennyolcadik kötete. Műfajmegjelölése, alcíme szerint *Regényes irodalomtörténet*. A kötetben a szerző huszonhét fejezetben mesél olvasóinak. A testes, majd háromszáz oldalas, dr. Bori Imre emlékének szentelt könyvet utóbeszélgetés zárja, amelyben Bozsik Péter faggatja Balázs Attilát arról, hogyan keveredett az Új Symposion köréhez, hogyan zajlottak a szerkesztő-

ségben a mindennapok, a magyarországi írók közül kik fordultak meg náluk, a szerzőnek mi volt a szerepe a betiltásban.

Már a kötet első fejezetében az olvasó úgy érzi, hogy valósággal fejest ugrott a mesék tengerébe, ahol hiteles személyek, történelmi tények keverednek-kavarognak könnyed természetességgel a mesékkel, legendákkal, s mindüket valami játszi, ízes

iróniával, humorral (nemritkán fekete humorral, sőt szarkazmussal) habarintja össze a szerző. A kötetet megnyitó *A kelta vigadó*ban például kacagva lubickolhatunk a Tarcál-hegységben tutajosok, halászosok, csempészek számára nyílt jól menő fogadó ősi foglalkozást űző s időnként a vendégek szórátkoztatására a Duna hajjai közé kiharcolt, s ott dévajul kacagva fürdőző lánykákkal, hogy egyszeriben mennykőként csapódjon egy hatalmas meteor-darab a bűnös helyre, mire azt jó időre babonásan elkerüli minden jótét lélek. Kiderül, hogy mennyi a környéken a jól felhasználható kő, mire el is nevezik a helyet Kamancnak, Kamenicának, Kamenecnek. Egy futó nyelvészkedésben kiderül, hogy a Kamanc magyarul semmit sem jelent, viszont szerbül igen (kamen: 'kő').

Majd megismerkedünk két, nyáját legeltető fiúval, Pécsi Tamással és Újlaki Bálinttal, akikből számos mesés kaland után plébános, illetve oltáros pap lesz, s összebarátkozván együtt kezdik magyarra fordítani a *Bibliát*, a későbbi *Huszita Biblia* őst. Innen egy merész ugrással Olaszországban termünk, tanulni leszünk annak, hogy egy olasz pástorfiúból, Dominic Gangalából hogyan válik előbb Jakab szerzetes, majd idővel a huszitákat, az eretnekséget tűzzel-vassal üldöző, irtó inkvizitor, aki „többek között” a két bibliafordító eretneket is űzőbe veszi hatalmas besúgószervezetével. Ám a szerző szellemesen megjegyzi, hogy a besúgók mellett léteznek „kisúgók” is, így a két barát időben kereket old. („Jakab pedig káromkodhatott, mint egykor az édesapja, azonban ezt se tudhatjuk pontosan, hogyan cifrázta. Miként ma már azt sem, hogy a Moldvában folytatott, majd nagy valószínűség szerint épp ugyanők a mi kezdőrugást anno elvégző két kamanci papunk, Tamás és Bálint által Prágában befejezett, később *Huszita Bibliaként* emlegetett, csupán töredékeiben fennmaradt fordításba hány hiba, úgynevezett leiterjakab csúszhatott be, éppenséggel a szóban forgó űzőttség okán. [...] Dr. Bori Imre [...] a moldvai magyar huszitákkal kapcsolatban megállapítja, hogy főleg Szerémségből származtak, s hogy szerettek olvasni. Nem csak szent szövegeket.”) Az idővel püspöki épületté lett egyházi papi lakásból később kihányták és elégették a könyveket, a ferenceseknek viszont oroszlánrészük volt abban, hogy a *Huszita Biblia* legalább töredékében megmaradt a magyar kódexirodalomban.

A *Föld alatti mesék szárnyán* című fejezetben Balázs csapongó képzelete az észak-amerikai paiut

indiánok mindentudó, az állatok nyelvét is beszélő törzsfőnöke után ered, aki feleségét keresve eljut egy ötágú, föld alatti, százfelé kanyargó labirintusba, amely talán a lenti és a fenti világot is összeköti. Megtalálja az őserdő virágait tanulmányozó Móricz Jánost is, aki ötágú sípját megszólaltatva megmenti Nayambi törzsfőnök lányát a vérszomjas jaguártól, mire az apa hálából megismerteti a kék szemű, a nyelvújítás előtti magyart törve, de még beszélő s rovásírásfélét használó bélák, másként bélákok törzsével, akik a föld alatti barlangbejáratokat és lejáratoztakat őrzik. Velük, majd később filmesekkel, újságírókkal, színészekkel együtt bejárja a lenti kiismerhetetlen, ötágú alagúttrendszert, és ráakad azokra az aranylemezekre, amelyek a múlttól, sőt a jövőről is beszélnek. Bolyongásaik folyamán valahonnan a mélyből Bach és Mozart erősen átdolgozott zenéje szól. 1992-ben bekövetkező halálakor Móricz János beismeri, hogy nem sikerült megdönthetetlen bizonyítékot találnia arra, hogy az emberi civilizáció bölcsője Dél-Amerika, dr. Bori Imre viszont megállapítja: „Mintha létezne valamiféle titkos átjáró a mai magyar irodalmunk és a dél-amerikai mágikus realizmus között.”

Az első fejezetek a „legmesésebbek”, majd a szerző fokozatosan „komolyodik”, de mindvégig megmarad annak, ami: egy csapongó fantáziájú, utánozhatatlanul egyedi hangvételű, a világnak fityiszt mutató, mindent és mindenkit a maga különös, „sarkos”, kaleidoszkópszerű szemszögéből, egyszerre játékos, ugyanakkor mindent a legváratlanabb pillanatokban egyszerre másként, más szögéből láttató, megnevettető és kinevető, megbíráló vagy megdicsérő, soha teljesen ki nem ismerhető szemlélője – és bírálója.

A következő fejezetekben olvashatunk többek közt a Hunyadi Lászlóval együtt sakkozó és állandóan veszítő Cillei Ulrikáról, Hunyadi haláláról, a „kis janicsárnak” becézett, apró termetű Kis János Mihályról, avagy Meseíró Miskéről, továbbá a mindössze másfél óráig tartó, de az egész országot romba döntő mohácsi csatáról, amelyről a görög származású, tehetségével királyi kancellárrá avanszáló ifj. Brodarics István a szemtanú hitelességével és a toll mesterének ékesszólásával számol be, valamint II. Lajos király halálának kétféle verziójáról is. Megismerkedhetünk a kisasszonyfalvi Istvánffy Pállal, a *Volter és Grizeldisz* című széphistória szerzőjével és művével, mely a felesége hűségét változtatott kegyetlen módszerekkel próbára tevő gonosz

Volterről szól, amelyet a rajongó olvasók kedvéért nem győztek újra-nyomtatni, sőt, megérte falujáró színpadi változatát is, amelyet egész Szerémségben kirobbanó sikerrel játszottak. S megismerjük Miklóst, az ifjabbik Istvánffy is, aki eredetileg egy privát csillagvizsgálót szerkesztett, ám e fellángolását követően életét a történelem tanulmányozásának szentelte, megrázó leírását adva például az 1570-es éhínségnek, a török ostromolta Szigetvár elestének, amely később a *Szigeti veszedelem* című eposzunk fontos forrását képezte. Olvashatunk még sok más személyről is – felsorolni is nehéz lenne –, az ifj. Brodarics Istvántól a Sopálovics vándornyomdán, Veresmarti Mihályon és Csáth Gézáig át Gozdsdu Elekig.

A szerző megjegyzi, hogy ebben a könyvében egy személyben az irodalomtörténész és a regényíró szerepét is vállalta. S valóban. Egymás után sorakoznak fel irodalomtörténetünk hírességei, sokszor úgy, ahogyan Balázs Attila róluk Bori tanár úr óráin hallott, ám mindüket valami sajátos, *balázs-attilás* bővizű regényfolyamban megmártóztatva, megúsztatva, sőt az író utánozhatatlan, görbétükrös-humorra, szatirikus, sajátos, „mágneses rezonanciás”, „szűrővizsgálatos” egyéni elbírálásra kihegyezett szemüvege tükrében megmérettetve, besorolva vagy kiemelve. Ha fontosnak tartja, hosszabban-rövidebben idéz is egy-egy műből vagy a róla írt jellegzetes műbírálatokból. Kosztolányit inkább csak megemlíti – igaz, több ízben is –, Csáth Gézával viszont hosszan foglalkozik. Több művét, így az *Anyagyilkosságot* és a szőrös varangyról szólót elemzi, sőt, Philip Roth amerikai író Csáth angol nyelvű kiadásához írt véleményezéséből is idéz.

Könyvének központjában azonban mégiscsak a vajdasági irodalom áll. Meglepő viszont, hogy Szenteleky Kornélról groteszk-ironikusan emlékezik meg, még beteges, sovány külsejét is felrója: „A jugoszláviai, főképp a vajdasági magyar irodalom húszas éveinek végén és harmincas éveinek elején az irodalmi vezéregyéniség egy nagyon furcsa kis vékony, kitinpáncélos, alapjában véve mimózaalakú, de ha kellett, csipni is tudó fura fiúbogárka volt. Egy örökké valamiféle szivárványos adriai szigetekre vágyódó, ám haláláig a disznósivalkodásos bácskai porban és porlepte akácokban maradó, ott bujkáló, biciklizgető és tépelődő, széplelkűségében itt-ott

elcsorduló, utána rendre pocskék hangulatú falusi orvos, aki ebből a poros-ragacsos, önnön termékenyítette bácskai anyagból megalkotta a vajdasági helyi színek ellentmondásos elméletét.” Viszont elismerően szól Szenteleky folyóiratáról, a Kalangyáról, amely „céljának tekintette, hogy egyéb teendői mellett figyelje a délszláv irodalmat, például Miroslav Krleža robusztus alkotói

munkásságát, ugyanakkor olyan felragyogó írók kiteljesedésében segítsen, mint Radnóti Miklós, Veres Péter vagy Szentkuthy Miklós (eminnen vagy amonnan, ahogy vesszük), továbbá vállalkozott Németh László írásainak kiadására, nem utolsósorban szaporábban is lépést igyekezett tartani korának friss irodalmi-szellemi történéseivel. [...] Ergo, ha a második világháború utáni jugoszláviai magyar irodalom nem is Szentelekynek köszönheti létét, de nagyon hálás lehet neki.”

A Szenteleky, illetve a Kalangya megjelenésének korában alkotó írókat, fordítókat Balázs Attila már oldottabban, kevésbé meseszerűen, de a legújabb kötetében alkalmazott alapstílusát mindvégig megtartva tárgyalja, saját kortársait pedig a közvetlen ismeretség, szerető pajtásosság és közvetlenség teszi levegősen közelivé és maivá, ám őket sem kíméli: mindenkit mindvégig a maga „sarkos” látásmódján, a sajátos „igazságmérlegét” lenggetve figyel és láttat. A teljesség igénye nélkül: Szirmai Károly, Börcsök Erzsébet, Herceg János, Debreczeni József, Sinkó Ervin, Bányai János, Brasnyó István, Juhász Erzsébet, Hász Róbert, Domonkos István, Tolnai Ottó, Ladik Katalin, Maurits Ferenc, Várady Tibor, a csak nevük kezdőbetűivel jelzett Radics Viktória és Gion Nándor, Sziveri János és még sokan mások.

Kortársairól sokszor rendhagyó, szinte naplószerű, tréfás megfogalmazásban emlékezik meg. Például Tolnai Ottó egyszer Virág utcai házában kéményén üldögélve csalogatja fel magához a tetőre, ahol azután – a pillanatnyi irodalmi helyzetet meghányva-vetve – egymással versenyezve kavicsal célozgatják a ház előtt álló vödört. A „bongyor hajú” Sziveri Jánost pedig a Gurman étterem asztalára pattanva mutatja be egy epizódban, amint lelkesülten szavalja saját verseit, majd szónoklatba kezd, mire a pincérek, a helyzetet már ismerve, csak szép nyugodtan megfogják a hóna alatt, s egyetlen szó

nélkül kiteszik a bejárat elé. Vagy amikor egy izgalmas vita hevében Tolnai kijelentése, miszerint „Az Új Symposion én vagyok!” után évekre mosolygúnak áll be Tolnai és Sziveri között.

A kötet sokszínűségéhez tartozik egy telepi „dzserek” közbeiktatott, hosszú, a rekeszizmokat megmozgató, „belevalóan” interpretált monológja, két-három izgalmas, a Bori Imre-órákat megzavaró „közjáték”: egy „kamikáze-galamb” saját vérét is a terem megrepesztett ablakán hagyó „betörési kísérlete”, a templomtoronyból az egyetem ablakpárkányára zuhanó, bebocsátásért könyörgő furcsa ember stb. S persze kihagyhatatlanok

Benes László képregényszerű, „szöveges” illusztrációi, amelyek szervesen, a kötet stílusával szinte egybeforrva kapcsolódnak Balázs Attila mondanivalójához.

A déli végekről igazi mélyenszántó, a tárgykör alapos ismeretéről, de az elkönyveltektől, a „kánontól” sokszor sajátos módon eltérő véleményezésről árulkodó irodalmi és társadalomelemzésről hemzsegő, időnként meghökkentő meglepetés és stílusbravúr, amelyet olvasás után még sokáig kell emésztetni. Lehet vele egyetérteni vagy vitatkozni, ám unatkozni mellette – egyetlen pillanattig sem!

THIMÁR ATTILA

Zalán Tibor: A nehéz léptű ember

Kortárs, 2024

Zalán Tibortól megszokhattuk, hogy nehéz, súlyos szövegeket tesz elénk, s legújabb verseskötete is ilyen darab. A 2025. január 14-i bemutatón a szerző szájából elhangzottak szerint az utolsó lírai alkotásokat tartalmazó könyve. Nem felhőtlen élmény végigolvasni a 241 oldalt, elsősorban tartalmi okok miatt nem az. Zalán évtizedeken keresztül alanyi fókuszú, az én és a világ kapcsolatát középpontba állító lírát alkotott, amely most idősebb korára az emberi élet természetéhez igazodva borúlátó, zord, néha depressziós árnyalatokat kapott, pedig korábban sem volt mindig harsányan kirobbanó versszakokról híres. Lehangolt és kiábrándult kötet volt már a *Dünyögés félhangokra*, és több vers a *Fáradt kádenciákban* és a *Lovak reggelijében* is.

A *nehéz léptű ember* (alcíme szerint: *Felezőszonettek / Versek a hagyatékból*) két részből áll, az első, terjedelmileg nagyobb egységben a felezőszonetteket olvashatjuk, a második, oldalszámra kisebb részben a *Versek a hagyatékból* összeállítást, amely már egy elképzelt időpillanatban, mintegy az életmű lezárulása után válogatja össze és mutatja be a még fennmaradt verseket. Az életrajziság, a megélt napokhoz igazított vers-

beszéd és témák mindkét részben egyformán kiemelt szerepet kapnak. A *Felezőszonettek* utolsó darabját (*Az utolsó felezőszonett*) Horváth Bencének, Zalán verseit az utóbbi években megjelentető Kortárs Könyvkiadó vezetőjének ajánlja a szerző, mintegy lezárva a publikált életművet. A kötetben több ajánlást és mottót is találunk, ezek referenciális, erősen valósághoz kapcsolódó kontextust rajzolnak a versekhez, meghatározva azokat a vonatkoztatási pontokat, amelyek között ez a súlyos alanyi líra értelmezhető. Érdekes ezek közül kiemelni a könyvet nyitó két idézet közül az elsőt, amely Hatiorától származik. Hatiora Zalán Tibor gyerekirodalmi munkásságából a *Királyleányok* könyve 1–2 egyik fontos szereplője, egy rakoncátlan királylány (a név eredetileg a vesszőkaktusz rendszertani neve), s a tőle vett idézet Zalán életművének belső utalásaként fejthető meg.

A felezőszonett Zalán Tibor saját versformájává vált az utóbbi pár év folyóirat-publikációiban. Ez a forma különös képződmény, mert a forma és a tartalom ugyanolyan szoros összekapcsolódását mutatja, mint a petrarcai és a shakespeare-i szonett, de kiegészült a 21.

